

Allò de la sostenibilitat...

Manel Gazo¹ i Mercedes López²

Innovació docent per explicar problemes ambientals

Una bona definició de sostenibilitat seria aquell conjunt de polítiques destinades a fer compatible el creixement econòmic i la preservació de la biodiversitat i evitar, en darrer terme, la degradació de la biosfera provocada per l'acció humana. L'adjectiu *sostenible* es pot aplicar a tot allò que es pot mantenir indefinidament, especialment sense afectar l'equilibri ecològic.

Ara ja sabem què vol dir el substantiu i què vol dir l'adjectiu; probablement si tenim entre 16 i 21 anys hauréu desconnectat entre la segona i la tercera frase. Però és justament a aquest col·lectiu, el dels joves d'entre 16 i 21 anys a qui hem pretès fer arribar el concepte de sostenibilitat a través dels Programes de Formació i Inserció (PFI). Els PFI són cursos que el Departament d'Ensenyament ofereix als joves d'aquesta franja d'edat que no han obtingut el graduat en ESO. Sobretot perquè són precisament els més joves els que han de tenir en compte la rellevància que «allò de la sostenibilitat» té i tindrà, el projecte «Històries de Vida», que es porta a terme en el marc dels Programes de Formació i Inserció (PFI) del Departament d'Educació i que compta amb la col·laboració de Caixabank Dualitza, ha volgut insistir

tant en la introducció del concepte als estudiants com en la possible aplicació d'accions relacionades.

Els tres pilars de la sostenibilitat

La sostenibilitat ha de fugir d'identificar-se només amb temes ambientals i en la protecció de la natura. La sostenibilitat es vertebrava al voltant de tres dimensions, totes elles igual d'importantes: la social, l'econòmica i, per descomptat, també l'ambiental. Són aquestes tres dimensions, enfortides i ben imbricades, les que ens han de permetre continuar vivint en el planeta que tenim.

La gent jove ha d'entendre la rellevància d'aquests tres conceptes atès que només per l'escala temporal i generacional que els toca viure seran els qui hauran de bregar amb la nova situació. Ens enfrontem a un seguit de canvis importants en els supòsits bàsics del conjunt de creences i coneixements que marquen el com hem de veure, entendre i viure en l'entorn actual. Canvia l'escenari, estem vivint assistint a un canvi de paradigma. Abans que Charles Darwin apuntés cap a la seva teoria de l'evolució de les espècies, qualsevol persona que comparés una cara humana amb la cara d'un mico quedaria impressionat per les diferències;

Grup d'alumnes del PFI d'auxiliar de viviers i jardins de Sant Cugat del Vallès durant una sessió de *logging* per recollir brossa a la riera d'aquesta població vallesana. Foto: Frank Ordoño Esteve

però després de Darwin, quedarien sorpresos per les similituds. La nova informació, la convivència amb noves situacions com el canvi climàtic, les crisis humanitàries, la de l'aigua, la del model energètic, la

a un canvi en les regles del joc que havíem tingut fins ara, ens fan entrar en un canvi de paradigma, i totes nosaltres i la gent jove en general l'estan vivint en temps real.

«La sostenibilitat es vertebrava al voltant de tres dimensions, totes elles igual d'importantes: la social, l'econòmica i, per descomptat, també l'ambiental»

pèrdua de patrimoni natural i biodiversitat, l'escassetat de recursos, l'increment poblacional, els canvis geopolítics... tot situacions noves que s'emmarquen dins d'un canvi global i que per descomptat ens porten

De la conscienciació a l'acció

El descoratjament davant d'aquest nou paradigma ens pot abocar sovint a pensar en futurs distòpics, escenaris nodrims de referents catastrofistes de relats cinematogràfics que ens han de fer pensar «per què no trenquem una realitat tan negativa?» Tenim exemples de la degradació ambiental, d'un creixement econòmic sense justícia social i de l'arribada d'un pensament irracional que supera el bé comú... i encara no reaccionem? Què volem? Què voleu? Probablement no volem ser en aquest futur fosc i distòpic, però se'ns hi aboca. La sensació és que sembla que s'ha fracassat en el pacte global i, per tant, potser cal començar a actuar a banda de les polítiques globals, i donar rellevància i oportunitats a temes locals.

Què ens ha passat? Som una espècie prou exitosa, ens hem estès gairebé per tot el planeta i hem ocupat bona part dels seus hàbitats. Hem tingut capacitat d'adaptació i adequació de l'entorn quan ha calgut, hem utilitzat els recursos naturals en el nostre favor i això ens ha permès explotar demogràficament. Aquest any hem arribat als 8 bilions de persones (amb tots els zeros fa més por: 8.000.000.000.000).

Sense entrar en si som molts o no, sí que podem dir que el creixement ha estat molt ràpid ja que som el doble de persones al planeta de les que érem als anys setanta del segle XX. A més, la dimensió d'aquest creixement no el sabem veure amb ulls completament occidentalitzats perquè bona part d'aquest creixement ha esdevingut en països del continent asiàtic, i actualment hi ha més gent vivint a l'Índia, la Xina i part del sud-est asiàtic que a la resta del planeta.

Com a espècie que creix i que vol mantenir-se, ens calen recursos i, ara per ara, aquests recursos només els podem treure del planeta que habitem. En aquest sentit, des de fa anys es fa el càlcul de la despesa anual de recursos del planeta en relació a la demanda anual de l'espècie humana; aquest concepte es coneix com l'*Overshoot Day* de la Terra, és a dir, es fa el càlcul per saber quin dia de l'any la humanitat ha fet servir tots els recursos biològics que la terra és capaç de regenerar durant tot l'any.

Per entendre-ho, quan comencem a viure de crèdit un cop acabat el deute, amb l'avantatge que per ara ningú ens reclamarà que ho tornem. Enguany, 2023, el dia en què ja haurem fet servir tots els recursos de la Terra i començarem a viure dels que hauríem de reservar per al 2024 s'estima que serà el 27 de juliol. En aquesta data haurem consumit els recursos d'una Terra i tres quartes parts més.

En aquest escenari hi ha qui sovint treu l'argument fàcil de dir que estem destrossant el planeta, que arribi ja el meteorit, que ens mereixem l'extinció... Bé, esperem que hi hagi una majoria de lectors que no opini així i, per descomptat, tampoc cap dels alumnes dels PFI on s'han fet aquestes sessions de formació en sostenibilitat. La pel·lícula és de por i estem lluny de menjar anissos i la llum del final del túnel sembla força fosa però cal, i ens toca, fomentar la sostenibilitat i deixar els missatges catastròfics. No ens enganyem, no ens en sortirem amb missatges positius i només amb bons desitjos: toca treballar,

toca entendre la nova situació i toca picar molta pedra.

Cal, a més, recordar que més que destrossant el planeta, el que probablement estem destrossant –i posant en risc– és l'habitabilitat del planeta per a nosaltres. El planeta, una roca que fa voltes per l'espai des de fa més de 4.500 milions d'anys continuarà rodant per l'espai i veient canvis en les espècies que l'habiten com quan fa 2.500 milions d'anys va ser testimoni de la gran catàstrofe de l'oxigen, un canvi ambiental molt important on els habitants de la Terra, uns organismes que aconseguien produir energia química gràcies a la llum i que no toleraven l'oxigen van començar a desaparèixer. Comunitat rere comunitat quan nous organismes van començar a produir una molècula, la d'O₂ que va resultar tòxica per als primers habitants que, sense cap resistència a l'oxigen, simplement van desaparèixer. Probablement, en les xarxes socials de l'època tuitejarien «ens estem carregant el planeta»... però el planeta continua aquí... i d'aquell oxigen resultant en van sortir els organismes dels quals molts milions d'anys després van evolucionar-ne alguns que ara escriuen textos sobre sostenibilitat. Nosaltres, a diferència d'aquells organismes fotoautòtrofs originals tenim la capacitat d'adaptar-nos a una escala temporal més petita i sobretot de corregir. I és en aquesta dualitat que ens hem de moure, aplicar aquesta capacitat d'adaptació i organitzar un model de vida sostenible o acabar destrossant l'habitabilitat del planeta per a nosaltres.

Els ODS i l'Agenda 2030

I com ho fem? El 2015, l'Assemblea General de Nacions Unides es va posar d'acord a muntar una Agenda per al 2030 amb tres objectius principals, que en resum serien: eradicar la pobresa, lluitar contra la desigualtat i la injustícia, i aturar o mitigar el canvi climàtic. La proposta per assolir-los es vertebra en compliment dels 17 Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) que s'agrupen en les tres dimensions de la sostenibilitat. La idea va venir precedida per "l'èxit" dels Objectius de Desenvolupament del Mil·lenni (2001-2015) quan es va aconseguir reduir per sobre de les expectatives el percentatge de persones en situació de pobresa d'un 36 % el 1990 a un 12 % el 2015... però aquest

assoliment va ser en gran part gràcies a un creixement econòmic fet a base de potenciar països com la Xina i l'Índia... i ara aquest model no serveix.

Per assolir els ODS i l'Agenda 2030 no n'hi ha prou de generar riquesa, no es pot continuar amb el *business as usual*, no com fins ara. Ara caldrà fer les coses diferents, bàsicament cal canviar. Cal tenir consciència que el problema existeix, però també que hi ha molta informació, que els problemes estan prou identificats, que moltes solucions són possibles i d'altres ja s'albiren... però cal actuar, cal fer-ho bé i ara ja, cal fer-ho ràpid.

En els PFI hem volgut fer veure a l'alumnat que estan vivint aquest canvi, que entre d'altres, hi ha problemes ambientals molt identificats i que els tenen prou a tocar i que hi conviuen. Per dir-ne cinc, se'ls ha parlat de la sobreexplotació de recursos, de la pèrdua de biodiversitat, de la superpoblació, de l'escalfament global i de la contaminació (per plàstics, sobretot). I aquí ha estat quan se'ls ha demanat quins compromisos poden agafar. Amb què volen començar i sobretot que cal que facin d'altaveu i ho expliquin.

«Sembla que s'ha fracassat en el pacte global i, per tant, potser cal començar a actuar a banda de les polítiques globals, i donar rellevància i oportunitats a temes locals»

Els PFI de Badalona, Molins de Rei, Sant Cugat del Vallès, la Selva del Camp, Salou, Sant Feliu de Llobregat i Guissona van decidir prendre mesures com a grup, dins del centre i del mateix municipi, per donar veu a aquest problema amb què ens trobem i que ens afecta a tothom.

Accions com realitzar contenidors per separar els residus al centre, reutilitzar menjar per minimitzar el malbaratament alimentari, estalviar d'aigua del vàter a través d'ampolles a les cisternes, estalviar aigua per compost de l'hort, continuar utilitzant combustibles no fòssils (bateries elèctriques), analitzar les

Alumnes del PFI d'obres d'interior i pintura de la Selva del Camp recollint deixalles a la zona de la Rasa (3 de novembre de 2022) en el marc del plogging organitzat pel Departament d'Educació. Foto: Mercedes López.

papereres dels instituts per veure quantitat de plàstic i paper, utilitzar llavors ecològiques de temporada, posar en pràctica l'economia circular (botiga de roba d'intercanvi), crear infografies de bones pràctiques de la botiga per conscienciar el municipi de la importància de reutilitzar la roba, instal·lar una font al centre, esmorzars amb carmanyola, entre d'altres... són accions proposades pels alumnes i que ells mateixos han començat a tirar endavant aquest curs 2022-2023.

L'inici del canvi

Els canvis que hem de fer poden ser molts i si no sabem per on començar podem mirar que estiguin en algun dels següents àmbits: la mobilitat, el consum, l'estalvi d'aigua i d'energia, la reduir i reutilitzar afegir-hi el reciclar. Bàsicament cal començar, i començar pel canvi que més ens agradi.

Una bona manera de començar és començar pels més joves; d'aquí aquesta innovació educativa que hem explicat en el present article per tal que els nostres estudiants prenguin consciència del tema i puguin ajudar a revertir la situació. »

Notes

1. Departament de Biologia Evolutiva, Ecologia i Ciències Ambientals de l'Institut de Recerca de la Biodiversitat (IRBio). Facultat de Biologia, Universitat de Barcelona.

2. Àrea de desenvolupament i innovació curricular. Projectes i Empresa PFI Servei de Programes de Qualificació i Iniciació Professional. Departament d'Educació, Generalitat de Catalunya.